

FİLLER

Varlıkların yaptıkları işleri, hareketleri, durumları, onlarla ilgili oluşları veya yargıları bildiren sözcük dizilerine fiil (eylem) denir.

Bir sözcüğün fiil olup olmadığını anlamak için sözcüğe “-mak / -mek” mastar eki getirilir; eğer sözcük bu ekle anlamlı bir bütün oluşturuyorsa fiildir.

ANLAMLARINA GÖRE FİLLER

Fiiller, karşıladıkları eylemin niteliğine göre üç ana gruba ayrılır:

Kılış (İş) Fiilleri: Öznenin kendi iradesiyle yaptığı ve bir nesneyi etkilediği fiillerdir. Yükleme sorulan “neyi, kimi?” sorularına cevap verirler (Nesne alabilirler).

- Örnek: Okumak, yazmak, kırmak, taşımak.

Durum Fiilleri: Öznenin içinde bulunduğu süreklilik gösteren bir durumu anlatan fiillerdir. Bu fiiller nesne almazlar; “neyi, kimi?” sorularına cevap vermezler.

- Örnek: Uyuyakalmak, yürümek, uzanmak, gülüşmek.

Oluş Fiilleri: Öznenin iradesi dışında, zamanla kendiliğinden gerçekleşen değişimi anlatan fiillerdir. Bu eylemlerde “zaman içinde doğanın etkisiyle gerçekleşme” söz konusudur.

- Örnek: Sararmak, yaşlanmak, paslanmak, ağarmak, solmak.

ÇEKİMLİ FİİL VE FİİL ÇEKİMİ

Fiil kök veya gövdelerine kip ve şahıs (kişi) eklerinin getirilmesiyle oluşan yapıya çekimli fiil denir. Bir fiilin çekimli olabilmesi için mutlaka bir kipi ve şahsı bulunmalıdır.

FİİL KİPLERİ

Fiil kipleri, eylemin gösterdiği işin zamana mı yoksa bir tasarlama mı bağlı olduğunu belirtir ve ikiye ayrılır:

A. Haber (Bildirme) Kipleri

Belirli bir zaman anlamı taşıyan kiplerdir:

Görülen (Bilinen) Geçmiş Zaman (-dı / -di / -du / -dü): Eylemin yapıldığına tanık olduğunu veya kesinlikle yapıldığını bildirir.

Öğrenilen (Duyulan) Geçmiş Zaman (-mış / -miş / -muş / -müş): Eylemin başkasından duyulduğunu veya sonradan fark edildiğini bildirir.

Şimdiki Zaman (-yor / -makta / -mekte): Eylemin şu anda yapılmakta olduğunu bildirir.

Gelecek Zaman (-acak / -ecek): Eylemin henüz yapılmadığını, gelecekte yapılacağını bildirir.

Geniş Zaman (-r / -ar / -er / -ır / -ir / -ur / -ür): Eylemin her zaman yapıldığını veya alışkanlık olduğunu bildirir.

B. Dilek (Tasarlama) Kipleri

Bu kiplerde zaman anlamı yoktur; bir dilek, istek veya tasarı bildirirler:

Gereklilik Kipi (-malı / -meli): Eylemin yapılmasının zorunlu olduğunu bildirir.

İstek Kipi (-a / -e): Eylemin yapılmasının istendiğini belirtir.

Şart (Koşul) Kipi (-sa / -se): Eylemin gerçekleşmesinin bir şarta bağlı olduğunu veya dilek anlamı taşır.

Emir Kipi: Eylemin yapılmasını buyruk şeklinde bildirir; belirli bir eki yoktur, şahıs ekleriyle çekimlenir.

FİİLLERDE ŞAHIS (KİŞİ) EKLERİ

Kip eklerinden sonra gelerek eylemin kim tarafından yapıldığını gösteren eklerdir. Türkçede üç tekil (ben, sen, o) ve üç çoğul (biz, siz, onlar) olmak üzere altı şahıs çekimi vardır

Şahıs	I. Tip Ekler(yor, miş, acak, r, malı, e)	II. Tip Ekler(dı, sa)
1. Tekil (Ben)	-im / -im / -um / -üm (Alıyorum)	-m (Aldım, Alsam)
2. Tekil (Sen)	-sın / -sin / -sun / -sün (Alacaksın)	-n (Aldın, Alsan)
3. Tekil (O)	- (Ek almaz) (Alıyor)	- (Ek almaz) (Aldı)
1. Çoğul (Biz)	-ız / -iz / -uz / -üz (Alırız)	-k (Aldık, Alsak)
2. Çoğul (Siz)	-sınız / -siniz / -sunuz / -sünüz (Almalısınız)	-nız / -niz / -nuz / -nüz (Aldınız)
3. Çoğul (Onlar)	-lar / -ler (Almışlar)	-lar / -ler (Aldılar)

FİİLLERDE ANLAM (ZAMAN / KİP) KAYMASI

Fiilin aldığı kip ekinin, cümlenin anlamındaki başka bir zamanı veya kipi karşılayacak şekilde kullanılmasına denir.

- Örnek: "Her sabah spor yapıyor." (Şimdiki zaman eki, geniş zaman anlamında kullanılmıştır).

FİİLLERDE ZAMAN (ÇEKİM) TÜRLERİ

Basit Zamanlı Fiiller: Fiilin yalnızca bir tane kip eki almış biçimidir.

Birleşik Zamanlı Fiiller: Fiilin üzerine iki kip ekinin gelmesiyle oluşur (ikinci ek daima ek fiildir).

- Hikâye Birleşik Zaman: Kip + idi. (Seviyordu)
- Rivayet Birleşik Zaman: Kip + imiş. (Seviyormuş)
- Şart Birleşik Zaman: Kip + ise. (Seviyorsa)

EK FİİL (EK EYLEM)

İsim soylu sözcükleri yüklem yapmak veya basit zamanlı fiilleri birleşik zamanlı yapmakla görevli olan "i-" fiilidir.

- Örnek (İsimde): "Hava soğuktu (soğuk idi).".
- Örnek (Fiilde): "Gidiyordu (gidiyor idi).".

FİİLLERDE YAPI

Fiillerin yapısal özellikleri, onların kök durumunda olmalarına, yapım eki almalarına veya başka sözcüklerle birleşmelerine göre belirlenir.

1. Basit Fiiller

Herhangi bir yapım eki almamış, kök hâlinde bulunan fiillerdir. Bu fiiller çekim eki (kip ve şahıs ekleri) alabilirler; çekim eki almaları onların basit yapısını bozamaz.

- Örnekler: koş-, geçti (geç-ti), attılar (at-tı-lar), değişiyor (değiş-iyor), yanıyorum (yan-ıyor-um).

2. Türemiş Fiiller

Fiil kök veya gövdelerine en az bir yapım eki getirilerek oluşturulan, yeni bir anlam kazanmış fiillerdir. Türemiş fiillere dil bilgisinde "gövde" de denir.

- Örnekler:
 - İsimden türeyenler: iz-le-dim (iz+le), ev-len-mişsin (ev+len), su-sa-dılar (su+sa).
 - Fiilden türeyenler: at-ış-tılar (at+ış), oku-t-tur-muşsunuz (oku-t-tur).

3. Birleşik Fiiller

En az iki sözcüğün bir araya gelerek tek bir eylemi karşılayacak şekilde kalıplaşmasıyla oluşan fiillerdir. Birleşik fiiller oluşumlarına göre üç ana grupta incelenir:

A) Yardımcı Fiille Kurulan Birleşik Fiiller

İsim soylu bir sözcüğün üzerine "etmek, olmak, kılmak, eylemek, buyurmak" gibi yardımcı fiillerin getirilmesiyle oluşur.

- Örnekler: sabretmek, rica etmek, kahrolmak, yardımcı olmak, ferman buyurmak.
- Dikkat: "Etmek" ve "olmak" fiilleri bazen yardımcı fiil değil, asıl fiil (tek başına yüklem) olarak kullanılabilir. Örneğin: "Bu ev yedi yüz bin lira eder." cümlesinde "eder" yardımcı fiil değil, asıl fiildir.

B) Anlamca Kaynaşmış (Deyimleşmiş) Birleşik Fiiller

Sözcüklerden en az birinin veya her ikisinin gerçek anlamından uzaklaşarak anlamca birleşip kalıplaşmasıyla oluşur. Deyimler bu grubun en tipik örnekleridir.

- Örnekler: başvurmak, vazgeçmek, varsaymak, öngörmek, elvermek.
- Deyim Örnekleri: gönül almak, küplere binmek, burnundan kıl aldırılmamak.

C) Kurallı Birleşik Fiiller

İki fiilin belirli kurallara göre birleşmesiyle oluşur ve daima bitişik yazılırlar.

- **Yeterlilik Fiili (-ebil / -abil):** Eyleme "gücü yetme" veya "olasılık" anlamı katar. Olumsuzu yapılırken "bil-" yardımcı fiili düşer ve yerine "-ama / -eme" eki gelir.
 - Örnek: çözebilirim (çöz-ebil-ir-im).
 - Olumsuzu: çözemem (çöz-e-me-m).
- **Tezlik Fiili (-iver / -iver):** Eylemin çabucak, hızlıca yapıldığını bildirir.
 - Örnek: getiriver (getir-iver), açıliverdi (açıl-iver-di).
- **Süreklilik Fiili (-ekal, -edur, -egel):** Eylemin başladığını ve devam ettiğini (sürdüğünü) bildirir.
 - Örnek: bakakaldılar (bak-akal-dı-lar), uyuyakalmış (uyu-yakal-mış), süregelmiş (sür-egel-miş).
- **Yaklaşma Fiili (-eyaz / -ayaz):** Eylemin gerçekleşmesine çok az kaldığını, "neredeyse olacağını" bildirir.
 - Örnek: düşeyazdı (düş-eyaz-dı), öleyazdı (öl-eyaz-dı).

DENİZ HOCA'NIN KİTAPLARI

Dil Bilgisi + Paragraf Taktikleri
Not + Etkinlik + Soru

AYT Edebiyat Konu Notları
+ Garanti Konu Özet Tabloları

